

ŠARLIJE · ŽIRO

BLUBERI

7

◀ STARI KONTINENT ▶

Dragi čitaоче,

Ovaj, sedmi tom kompletnog izdanja *Bluberija*, predviđenog da ide u devet knjiga, prikazuje stranice serijala onako kako su objavljene u *Eko de savanu* i *Žurnal de Spiruu* između 1. oktobra 1981. i 15. decembra 1983, kao i one objavljene direktno u albumu 1986. Kolor je iz albumskog izdanja, onako kako ga je odobrio i doterao Žan Žiro.

Želimo vam prijatno čitanje jednog od najlegendarnijih dela devete umetnosti.

Izdavač posebno želi da izrazi veliku zahvalnost Izabel Žiro i Filipu Šarlijeu za njihovu saradnju i bezrezervnu podršku.

FANTOMSKO PLEME objavljivano je u nedeljniku *Eko de savan* od broja 81 od 1. oktobra 1981. do broja 83 od 1. decembra 1981. Prvo albumsko izdanje objavili su 1982. *Ašet* i *Novedi*.

POSLEDNJA KARTA objavljivana je u *Žurnal de Spiruu* od broja 2.380 od 24. novembra 1983. do broja 2.383 od 15. decembra 1983. Prvo albumsko izdanje objavili su 1983. *Ašet* i *Novedi*.

KRAJ PUTA

Prvo albumsko izdanje objavio je 1986. *Novedi*.

BLUBERIJEVA REHABILITACIJA

Stefan Božan i Vladimir Lekoantr

Žozef Žilen, poznatiji kao Žiže, umro je u junu 1981. godine. Nakon smrti Viktora Ibinona, januara 1979, bio je to novi težak udarac za Žan-Mišela Šarlijea, koji u vrlo kratkom vremenskom razmaku gubi dva draga prijatelja i dva dugogodišnja saradnika u svetu stripa. Pustolovina u koju se upustio s pokretanjem revije *Super as* kao glavni urednik u međuvremenu je završena u januaru 1980. godine. Početak decenije stoga obeležava period velike nestabilnosti, tokom koje se, po sopstvenom priznanju, zamara do „pucanja”. Mladi crtač Patrik Ser prirodno nastavlja Žižev serijal *Tangi i Laverdir*, a njegov način crtanja blizak američkom stripu umnogome pomaže. Ali serijal o Ridobradom stvara dodatne probleme scenaristi. Godine 1982. Šarlije pronalazi odgovarajuće zamene. Patris Pelren, štićenik Žana Žiroa, i Kristijan Gati, koji će ostati glavni crtač nakon smrti Žan-Mišela Šarlijea, izabrani su da preuzmu palicu. Istovremeno, Šarlije pokušava da ponovo pokrene nekoliko časopisa namenjenih mladima, ali bez uspeha. U tom kontekstu se može objasniti zašto serijal o Bluberiju, sa svojom dugovečnošću i relativnom stabilnošću, lakše mobilise pažnju scenariste, što dovodi do ubrzavanja ritma njegovog objavljivanja od 1980. kako bi dostigao svoju pređašnju produktivnost. Od epizode *Slomljeni Nos* do *Poslednje karte* albumi nastavljaju da izlaze tim ubrzanim tempom u poređenju s dugom pauzom koja je usledila nakon objavljivanja epizode *Andeosko Lice*. No mehanizam se blokira sa epizodom *Kraj puta* iz 1985. godine. Žiro ne želi više da mu se nameće taj ritam. Crtač ima potrebu da pruži prostor svom alter egu Mebijusu i razmatra da ozbiljno uspori produkciju, što, opet, smeta scenaristi. Tri albuma sakupljena u ovom integralu pripadaju tom dobu koje obeležava kraj *Bluberija* kakvog su čitaoci do tada znali.

FANTOMSKO PLEME

Kad je počeo da radi na *Fantomskom plemenu*, objavljivanom u *Eko de savanu* od 81. broja (1. oktobra 1981) do 83. broja (1. decembra 1981), Žan Žiro je već punih godinu dana paralelno crtao i *Inkala*, čija su se prva dva albuma svakog meseca pojavljivala u poglavljima u *Metal irlanu*. Tako su 1. oktobra istovremeno objavljene poslednja epizoda drugog toma, *Inkal svetlosti*, i prvo poglavlje *Fantomskog plemena*. Po prelasku u *Eko*

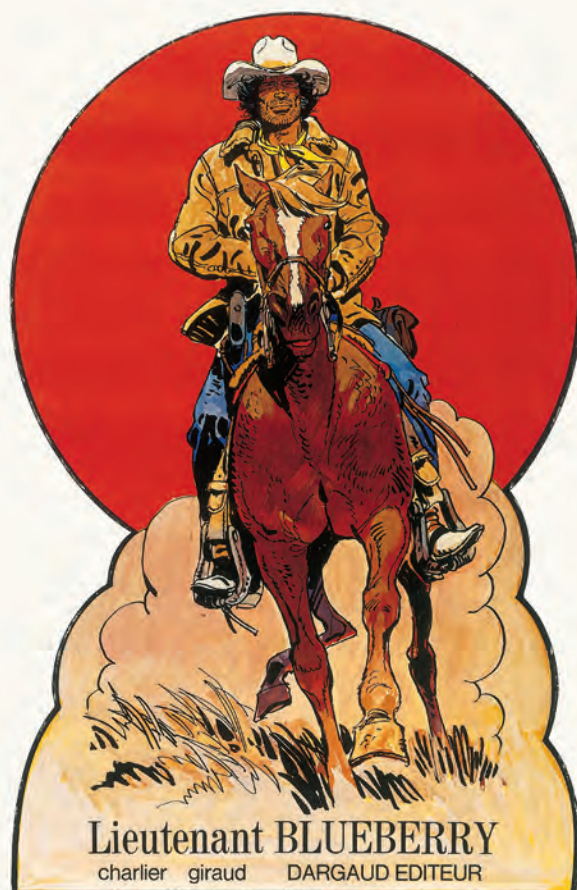

Naslovna strana 81. broja *Eko de savana* od 1. oktobra 1981.

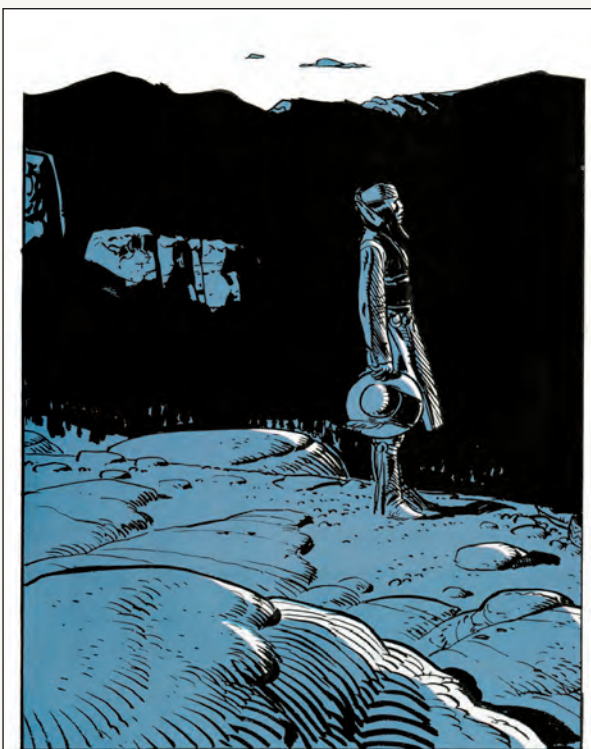
de savan Bluberi se pojavljuje na naslovnoj strani 81. broja na osnovu krupnog plana s table 15A, sa istaknutim rečima „Damn“ i „tupadžija“, što jasno određuje serijal ka trivijalnijem i buntovnijem pravcu u novinama koje bi da budu provokativnije od svojih prethodnica. Što se tiče crteža, rad perom na *Inkalu* svakako ostavlja vidljive tragove i na epizodi *Fantomsko pleme*, priči u kojoj je Žiro, po sopstvenom priznanju, najviše koristio upravo pero: „Ranije sam kombinovao pero i četkicu, ali to nikad ne bi potrajalo više od pet-šest strana; vrlo brzo bih se vraćao isključivo na četkicu. Za *Pleme* sam zadržao taj stil tokom celog albuma i to je stvarno odlično funkcionisalo; crtež je dobio neku čudnu svetlu notu, prilično mebijusovsku, koja, dakle, dolazi od upotrebe pera.“ (*Doktor Mebijus i Mister Žir*, Kasterman, 2015)

Tananost linije i ređa upotreba gustog crnog zasencivanja daju crtežu neku mineralniju patinu. Zauzvrat, sada je kolor preuzeo ulogu davanja svetlosti, posebno za obeležavanje senki unutar linije. Odveć eksperimentalan pristup kompoziciji stranica, kakvom je pribegavao u prethodnom albumu *Dugi marš*, ovog puta je iščezao. Način kadriranja *Fantomskog plemena* je mirniji: oblačići su se smanjili, što je doprinelo da table ponovo uspostave ravnotežu između jasnoće i složenosti, što je bilo karakteristično za epizodu *Slomljeni Nos*. Konačno, *Fantomsko pleme* predstavlja i povratak širokim kadrovima, kao da su snimani objektivom vrlo širokog ugla, prepuni detalja i ljudskih aktivnosti. Verovatno iz svih ovih razloga – želje da se što više osloni na pero, vrati na kompoziciju složenih stranica, ali tako da budu dovoljno čitljive, te da obnovi crteže s velikim panoramama – Žiro prvi put u *Bluberiju* pribegava tablama velikog formata: 50 cm širine i 65 cm visine. Moguće je da mu je taj format odredio kompoziciju od tri kaiša (što je slučaj u tablama 9, 16, 27, 30, 32, 33, 35, 36, 39, 44 i 45), za razliku od tabli tradicionalno podeljenih na polovine. Ako taj format ohrabruje Žiroa da potraži viši nivo u izražavanju detalja, on to ipak ne zloupotrebljava i ne ide toliko daleko u šrafitiranju kao što je to bio slučaj sa *Slomljenim Nosem*. Tabla 15, koja predstavlja akcionu scenu velikog intenziteta, stoga pruža pravi primer estetike celog albuma. Ravnoteža između pokreta, fluidnosti i crtačevog zadovoljstva ovde deluje savršena. I poslednje table, koje prikazuju scenu bitke s velikim brojem učesnika i skoro simultane akcije, ostaju kao primer nezaboravnog umetničkog dostignuća.

Zaplet je pak tipičan za Šarlijeov stil. Kao u *Slomljenom Nosu*, priča se otvara elipsom. Smestivši se u suprotni tabor, scenarista prepušta protivniku da ukratko prepriča radnju iz prethodnih epizoda, što omogućava da se priča obogati novim uglom posmatranja, kako to Šarlije inače često voli da radi. I zaista, scenarista još od prvog albuma ne prestaje da podseća na sve nepravde i nerazumevanja na koje su Indijanci nailazili i čije su žrtve bili. I još jednom se služi velikom istorijom kao nadahnućem. Iza jezivog lova na Navahose koji organizuju belci u epizodi *Fantomsko pleme* verovatno se krije priča koju je ispričao Džon Ford u svom filmu *Jesen Čejena*: 1877. godine trista Indijanaca, vođeni Tupim Nožem i Malim Vukom, odlučuje da pobjegne iz logora u Oklahomi, gde su bili deportovani, bežeći tako od nehumanih uslova života kojima su bili izloženi. Kao Navahosi iz te epizode (Šarlije ovde pravi jednu malu činjeničnu grešku, jer su u rezervatu San Karlos bili smešteni Apači), pleme od nekih trista Čejena, vođeno Tupim Nožem i Malim Vukom, uspeva da osujeti sve podmetnute zamke i pojavi se tamo gde ga niko nikad nije očekivao.

Ilustracija koja je služila u reklamne svrhe.

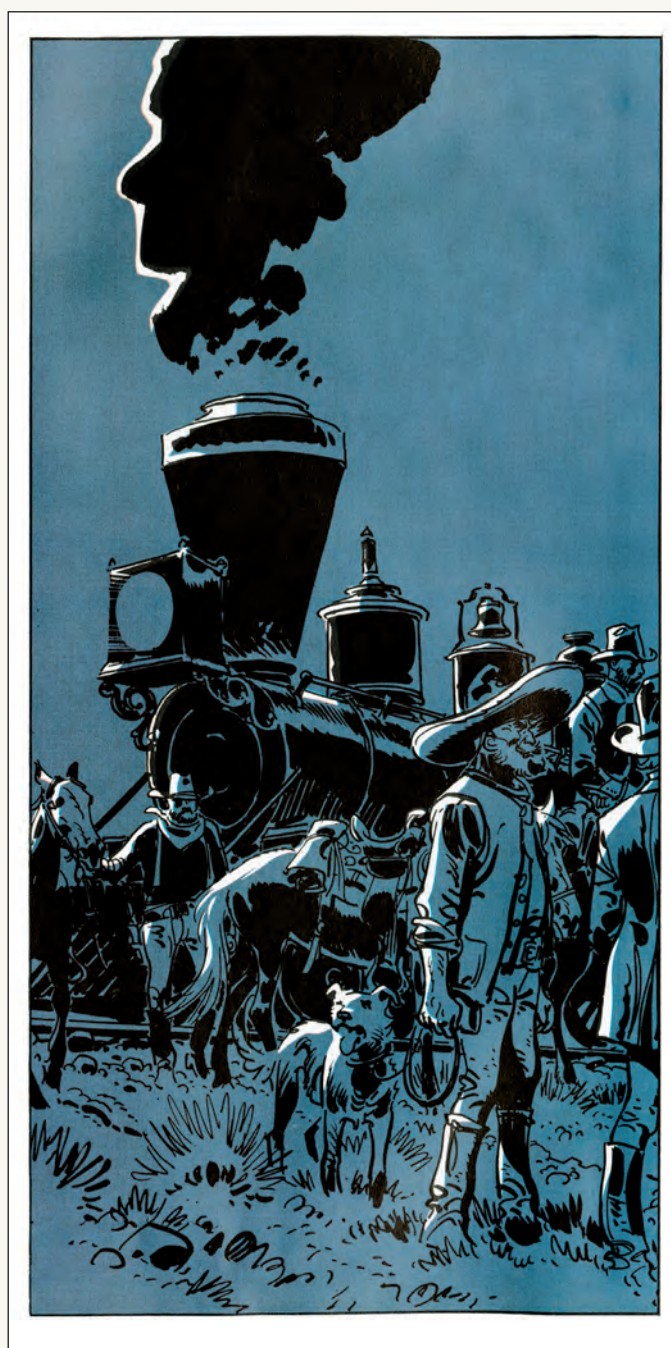
Gore i desno: ilustracije iz luksuznog izdanja epizode Kraj puta.

Posebno jedna epizoda ovog zapleta doslovno prenosi ovu istinitu priču, kada šaćica Indijanaca, skrivena u šumarcima na raskršću četiri kanjona, uspeva da prevari čitav jedan odred. Ali ovde se svaka sličnost s pravom istorijom završava: kraj je u stvarnosti mnogo prljaviji.

Originalnost albuma u osnovi se najvećma ogleda u samoj evoluciji Bluberijevog lika, koji se na trećoj tabli pojavljuje s trakom u kosi, onako kako su je nosili ljudi iz plemena koje ga je prisvojilo, kao na naslovnoj strani Slomljenog Nosa. Vizuelno, njegova silueta prisvaja odeveni kodeks tog novog tipa junaka koji je prihvaćen kod većine američkih fiktivnih likova s početka osamdesetih godina, gerilca ili pobunjenog veterana, a la Džon Rambo,

s kojim Bluberi deli status bivšeg vojnika. Traka u kosi naglašava vizuelnu dekonstrukciju lika koji je nekada davno bio konjički oficir. Na istoj toj trećoj tabli, u zapaljivom Kočizovom govoru o njegovoj želji da „umre slobodan“, možemo prepoznati odjeke svih onih borbi za nezavisnost i slobodu koji su dominirali vestima u poslednje tri decenije.

Ovaj izgled gerilca snažno će pogoditi i velikog Žiroovog obožavaoca Kolina Vilsona. Mnogo pre nego što će potonji preuzeti da crta *Bluberijevu mladost* radio je Raela, junaka serijala *Dans l'ombre du Soleil* (Glena, 1984–1989), svojevrsnog dvojnika Bluberija iz tog doba.

U ATELJEU ŽANA ŽIROA

Prvi put sam se sreo sa Žanom Žiroom u Parizu 1980. godine prilikom izložbe njegovih crteža. Mesec dana kasnije, na njegovu inicijativu, ponovo smo se sreli kod njega u Mullen Vinjou u Kasteu, u pokrajini Bearn, gde se tih dana preselio. Ceo dan sam proveo pričajući s njim i gledajući ga kako radi na stranicama epizode *Fantomsko pleme*. Radio je to u drugačijem stilu od ostalih albuma, ležernije, uz nanošenje tuša perom, da bi zatim prešao na četkicu za popunjavanje šrafurama i tačkicama (Vinzor i Njutn br. 3, dok su Foster i Rejmond koristili br. 2, a Kanif br. 1). Video sam ga kako ispravlja glavu u šestom kadru 31. table, da bi onda, po podne, prešao na skiciranje prve polutabe 32. strane. Prvo je pribegavao ucrtavanju balončića i upisu teksta, da bi posle prešao na tuširanje osnovnih obrisa i crteža na jedan vrlo ležeran i brz način. Objasnio mi je da uvek tako na nekoliko strana samo unese obrise i onda ih ostavi da se malo „odmore“ neko vreme pre nego što pribegne njihovoj doradi, uključujući i ispravke. Kanif je radio na isti način (imamo dobar primer njegovog rada na *Male Call*). Koristio je papir *šeler parole*, kom je gotovo zauvek ostao veran.

Na radnom stolu, u prilično svedenom ateljeu, bile su otvorene knjige i fotografije iz filmova. Tu i tamo bi bacio pogled na neku od njih, kao da otvara svoju banku slika. To je bila tačka oslonca, pomoć pri crtanju... Često mi je govorio kako žali što od samog početka nije stekao akademsko obrazovanje, nešto nalik na one plesače u operi koji posle osnovne obuke mogu krenuti u svim pravcima zbog čvrste osnove koju su stekli. Mada ja mislim da je on taj nedostatak savršeno dobro nadoknadio.

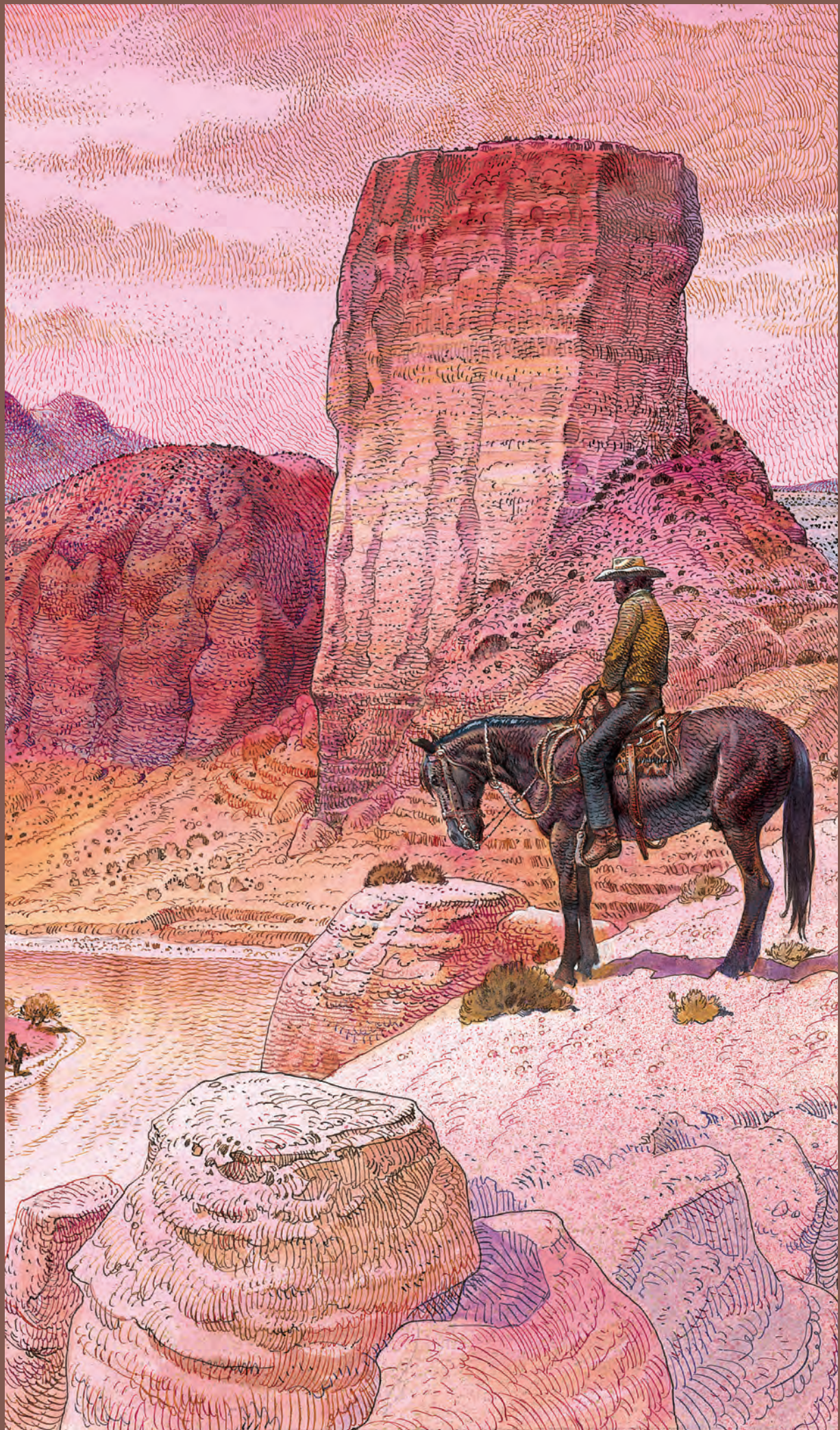
Njegove mačke su bile tu, posmatrale su ga. Prethodnog dana je jedan od mačora čak hodao po tabli usred procesa tuširanja i tako je ubrljao. Žiro bi samo mirno obrisao mrlju, ponovo istuširao kadrove ili dodao akrilni *likiteks* kako bi prikrio mrlje. Ponekad bi ga i sin prekinuo, tražeći da mu nacрта Štrumpfa, što bi Žiro odmah i uradio. Za sve to vreme, dok sam gledao kako napreduje njegov rad, listao sam ogromni storibord za *Dinu*, divio se prvim stranicama prvog toma *Inkala*. Nezaboravni trenuci.

Patris Pelren

Fotografija Patrisa Pelrena na kojoj vidimo Žana Žiroa u procesu rada na Fantomskom plemenu u svom ateljeu u Mullen Vinjou u Kasteu, u pokrajini Bearn, 1980.

Na sledećoj stranici: neobjavljena Žiroova ilustracija Bluberija. Bez datuma i bez potpisa.

Golobanja (Eggskull), dvostruki zlikovac...

Odmetnik uprkos svojoj volji, čovek razapet između dve kulture, Bluberi se pokazuje kao najveštiji strateg. Kao prekaljeni vojnik u metodama savremenog ratovanja koji odbija uvrežena mišljenja vojnih akademija, on često uspeva da izvuče pobjedu iz nemogućih situacija tamo gde bi njegovi prijatelji Indijanci zakazali. Stoga njegovi prijatelji Navahosi insistiraju na njegovom lukavom karakteru: „Ci-Na-Pah lukava mala lisica“ (19. tabla), „Ci-Na-Pah mudar kao pravi Navahos!“ (21. tabla). Srećom po zaplet, Šarlije uvodi dvostrukog zlikovca, Golobanju, kako njegov junak ne bi odneo pobjedu bez slave. Vođen mržnjom i željom za osvetom, taj profesionalni lovac na crvenokošce zadivljujući je zlikovac, baš onakav kakve Šarlije voli da slika. Bivši civil, Golobanja pripada istom svetu kao Majk, Red i Džim. Kao i oni, on je marginalac, jedinstven u očima stanovnika grada. Kao i oni, on je navikao na nasilje i grubost Zapada i zadržao je u sebi nešto životinjsko, odnos prema prirodi koji mu omogućava da lako čita znake. Kao i oni, on ume da namiriše nevolju i ostali ga gledaju s podozrenjem. On se ne da zavarati obmanama na koje padaju školovani vojnici. U gradu gde se dvojica neprijatelja sreću u cik zore, Golobanja je jedini koji je budan da opazi prolazak Red Neka i Maklura (25. tabla).

TAKTIKA I LOGISTIKA, POKRETAČI INTRIGE

Čini se da je Šarlije na sedmom nebu kad mora da ispriča taj posebno iscrpljujući beg indijanskog plemena, primoran da pokaže izdržljivost usred neprijateljske teritorije koja vrvi od neprijateljskih vojnika. Kao dobar profesionalac, on neprekidno izmišlja nove poteškoće. Naročito pokazuje inteligenciju kada u centar epopeje stavlja element koji je često zanemaran u izmišljenim pričama, a to je logistika. Svaka vojska se, na primer, mora hraniti. To je koncept rimskih legija, koji uostalom i sam scenarista pominje u svom rukopisu u vezi s konvojem koji prati predsednički voz u epizodi *Kraj puta*. Tako od 23. do 26. i od 30. do 36. table *Fantomskog plemena* pitanje snabdevanja hranom postaje pokretač akcije i interakcije između likova. Kao veliki ljubitelj ratnih priča, ali koji jednako daje važnost svim geografskim i logističkim karakteristikama, Šarlije upošljava sav svoj talenat, uz savršenu usklađenost sa svojim crtačem, da ispriča tu pripovest o povlačenju plemena. Taktičke namere scenariste su u punoj meri prenesene zahvaljujući majstorskom crtežu, kao u prva dva kadra 21. table, ili u prvom kadru 37. table, kad slika daje savršeno opravdanje za ovako jednostavnu i opipljivu rečenicu: „Napuštaju okri-lje Sijere! Pravac na jug.“

Retki su stripovi koji tako upečatljivo reprodukuju geografsku širinu, a proces dostiže vrhunac kad se taktički potezi sintetizuju jednim posebnim šematskim planom sa strane, dok s druge strane imamo panoramsku sliku koja nam faktički predstavlja tu apstrakciju. Sudar dva načina predstavljanja stvarnosti kod čitaoca budi veliko zadovoljstvo i lud osećaj verodostojnosti.

POSLEDNJA KARTA

Već od prvog kadra *Poslednje karte* ukazuje nam se veličanstven pogled na meksički grad, s posebnom pažnjom na različitu odeću protagonista. Ovaj skoro psihomorfološki pristup delimično će obeležiti crtež tokom celog albuma. Jer Bluberijev meksički šešir i elegantno otkopčana košulja, koji ukazuju na potrebu junaka da se kamuflira kako ga ne bi prepoznali, pokazuju novu etapu njegovog odvajanja od vojske.

Odbačena naslovna strana za epizodu Poslednja karta.

Na prilično bezazlen način na sledećoj stranici imamo naznake da su tri junaka prethodno radila zajedno. Tromesečni civilni rad u Himenezovom rudniku srebra, iako privremen, ipak neizbežno označava nov prekid s vojnim statusom junaka.

VRLO MEBIJUSOVSKA EPIZODA

Ova epizoda posebno zadivljuje svojim grafičkim vratolomijama: Žir gotovo u potpunosti ustupa mesto Mebijusu. Postavljanje različitih planova unutar slika ponekad pruža kristalnu jasnoću i neuobičajenu trodimenzionalnost u oslikavanju američkog Zapada u *Bluberiju*. Linije se izdužuju i proređuju, dok se elipse u crtežu

neverovatno množe, što dovodi do estetske evolucije ka nekom čudnom kompromisu između realizma i čiste linije.

Ovaj stil svakako potiče iz grafičke potrage Mebijusa, koji će sledeće godine iznedriti *Na zvezdi* i nastavak ciklusa *Svet Edene*. Ovde se primećuje očigledan kontrast u odnosu na „mebijusovski stil“ šrafranja koji se provlačio na stranicama *Slomljenog Nosa*. Crtež se, uprkos obilju detalja svojstvenih realističkoj estetici, hrani tim pristupom koji se pokazao ekonomičnim u pogledu ispunjavanja praznog prostora i stvaranja zapanjujućeg efekta osvetljenosti, koju još više pojačava nanošenjem jednoobraznog ili kontrastnog kolora neuobičajenih nijansi. Ovo se posebno

SPIROU

2380

FRANCE : 6,50
BELGIQUE : 40
LUX. : 42 / CAN. : 1,75
SUISSE : 2,50

24-11-83
HEBDOMADAIRE
46e ANNÉE
60 PAGES

PAS DE BANDEAU,
AMIGO! J'AI ME BIEN
VOIR LES BALLE
ARRIVER!

BLUEBERRY

«LA DERNIÈRE CARTE»

GIR ET CHARLIER

CETTE SEMAINE: LES 12 PREMIÈRES PLANCHES!

M-3251-2380-6,50 F

Naslovna strana Žurnal de Spirua br. 2.380 od 24. novembra 1983.

provlači kroz neka humoristička odstupanja u određenim crtežima, u kojima se jasno razaznaje prisustvo Mebijusa ispod Žirovog potpisa. Gotovo je sa onom istvudovskom hladnokrvnošću koju je Žiro nastojao da nametne svojim likovima, često u suprotnosti s komičnim držanjem koje je Šarlije prvobitno predlagao u svojim scenarijima. Ovde već imamo dosta tela i lica sporednih likova koji polako vuku ka karikaturi. Stavovi i izrazi ponekad blago prelaze granicu preteranosti, gotovi da podsećaju na pantomimu. Ovakvo pozorišno, gotovo groteskno predstavljanje protagonista malo udaljava crtež od realizma, što je nešto što Mebijus posebno voli.

SUŽAVANJE I RAZVLAČENJE

Šarlije, sa svoje strane, ustrojava dramaturgiju oko dijametralno suprotnog mehanizma u odnosu na prethodne epizode. Za razliku od *Dugog marša* i *Fantomskog plemena*, u kojima su protagonisti bili primorani da prelaze kilometre u svom povlačenju, akcija u *Poslednjoj karti* se pasivizuje. Ukupno 38 od 48 strana ovog albuma (dakle 80% priče) odvija se isključivo na ulicama Čivave. Još od epizode *Andeosko Lice* nijedan album nije imao toliko geografsko ograničenje. Taj prekid nije promakao Žirou, koji je iskoristio priliku da prokomentariše u luksuznom izdanju albuma *Kraj puta* (izdanje *Novedija*, 1986) kako je jedna od glavnih prednosti njegovog scenariste što vešto ume da smenjuje „suženo i razvučeno

vreme“. Jer čini se da taj rad na prekidima ritma vešto primenjuje i na mesta i na geografiju: likovi mogu da lutaju tokom nekoliko albuma dok se teren za igru i vreme ne sažmu i ne ukoče u jednoj statičnoj i zagušujućoj avanturi. Ovaj boravak u Meksiku u svakom slučaju konačno nudi priliku, i to prvi put od ko zna kad, da se trio junaka s početka serijala ponovi ujedini, a to su Bluberi, Maklur i Red Nek. Zarobljeni zajedno, imaju priliku da razmenjuju sočne dijaloge, te je njihovo saučesništvo više nego očigledno, čemu doprinosi i sve te godine zajedničkih pustolovina, koje je Šarlije satkao u prethodnim albumima, igrajući se nadalje osećanjem da su imali dovoljno vremena da se upoznaju. Šarlije vrlo dobro zna da strpljivo razvija svoje živopisne sporedne likove, jer koristi isti metod kao i Erže: „U priči od 45 ili 46 tabli vrlo je teško, dok razvijam gegove i istovremeno postavljam akciju, dati bilo kakvu istinu, doći do dubine likova. Broj strana priče je strogo ograničen. A akcija zauzima glavno mesto. Samo je jedan način da tim likovima date izvesnu dubinu, a to je da ih provlačite kroz dobar broj epizoda i onda, iz albuma u album, malim potezima dodajete neke nagoveštaje, sitne detalje kojima ćete stvoriti lik.“

SUMRAK

Albumi iz ovog perioda pokazuju više zrelosti, jeze i seksualnosti nego svi prethodni. Dve decenije su prošle, čitaoci su odrasli, autori su sazreli, a i strip je evoluirao. Kako se ne zadržati na Bluberijevom stavu kada onako elegantan i zamišljen, dok preživljava ono što u tom trenutku misli da je njegova poslednju noć u ćeliji, gleda svoje prijatelje, takođe osuđene na streljanje, kako igraju karte u izmišljene svote novca: scena deluje kao pozorišna i potpuno je neočekivana u jednoj stripskoj vestern priči. I drugi mračni elementi iskrsavaju tu i tamo: lik El Tigrea, koga su alkohol i bolest dobrano načeli, Vigova fizička oronulost, njegova bolna agonija, njegovo samoubistvo... *Poslednja karta* kao da priziva taj sumrak već viđen u fikciji, nalik onome kod američkog reditelja Sema Pekinpa (*Divlja horda*, *Pet Garet i Bili Kid*, *Donesite mi glavu Alfreda Garsije*), tim pre što se radnja odvija u meksičkim predelima koje je reditelj posebno voleo. Kao i kod Pekinpa, ovaj i sledeći album već samim svojim naslovom svedoče o starenju jedne generacije junaka. Kod Bluberija se već primećuju prosedi zulufi koji odaju njegove godine, kao što je Šarlije i sam

Ilustracija iz luksuznog izdanja epizode *Kraj puta*.

ispričao u jednom intervjuu objavljenom u časopisu *Autour du scénario* (časopis Univerziteta u Briselu, 1985) da se „Žiro toliko identifikovao s Bluberijem da su obojica počeli da sede u isto vreme“. Ali nije junak jedini koji stari. Crtač kao da se jednako blisko vezao i s Vigom, komandantom koji je postao guverner pre nego što je pao sa svog pijedestala i čije se lice poprilično promenilo od kraja *Balade o kovčegu*. Lice mu se proširuje vidnim podbratkom, bore su sve uočljivije. Možda kao posledica upražnjavanja vlasti? Ili je to teret njegove zlobe? Dostojanstvenost njegove smrti ipak će mu omogućiti da ode u velikom stilu, iako mimo kadra. Kasnije, u epizodi *Kraj puta*, ponovo

Primeri dopisnica u izdanju Žantijana.

Maklur, sporedni lik sa snažnim karakterom. Ilustracija iz luksuznog izdanja epizode Kraj puta.

će iskrsnuti još jedan zlikovac, Keli, ostareo i izjednen strepnjom. I njega će sustići smrt, kao i mnoge suparnike koje poručnik uvlači u svoju mrežu, nekada i duže od petnaest godina! Kraj jednog doba ukazuje se na horizontu.

KRAJ PUTA

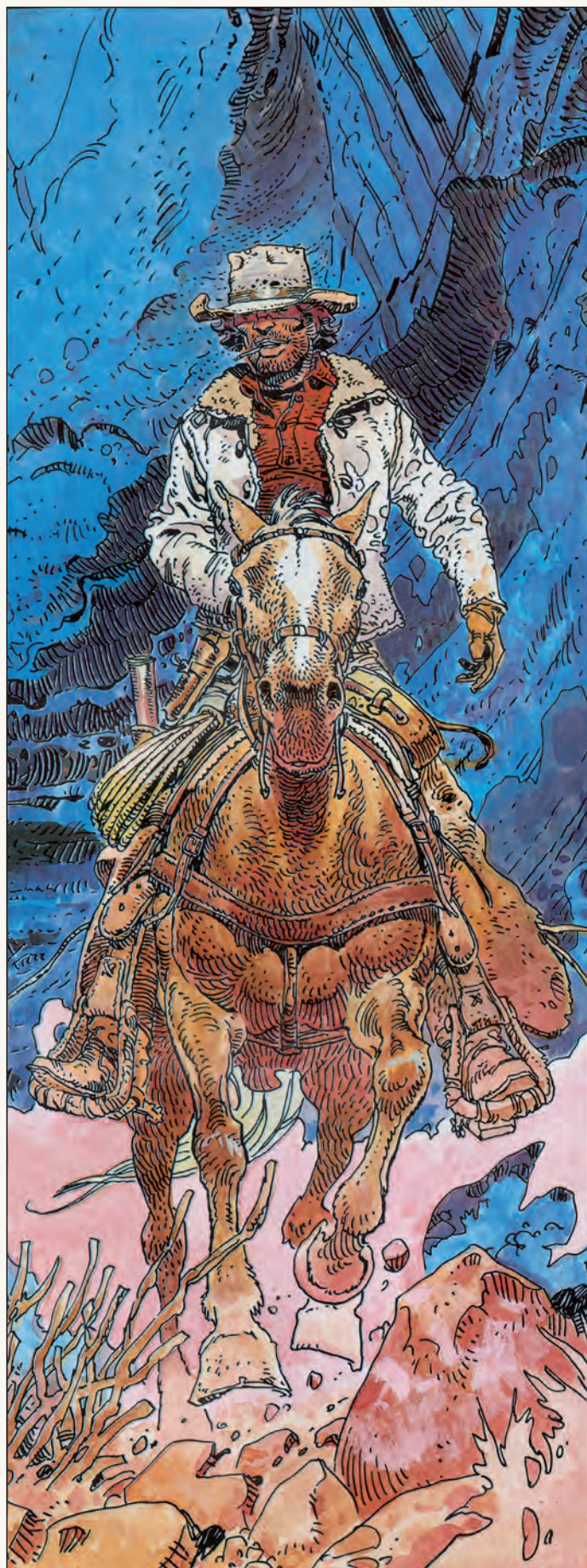
Nakon nekoliko albuma objavljenih u ustaljenom ritmu trebalo je čekati duge tri godine dok se nije pojavila epizoda *Kraj puta*. Razlog: Žan Žiro, nakon *Poslednje karte*, koju je crtao na Tahitiju, odleteo je u Los Anđeles da tamo živi, a njegov dvojnik Mebijus oduzima mu sve više vremena. Šarlije, sa svoje strane, udvostručuje napore u pokušaju da ponovo pokrene časopise za mlade. Ali uzalud. Sve više postaje zavisn od izdavanja *Novedija* i od *Bluberija*, koji za mladog belgijskog izdavača predstavlja lokomotivu koja treba da donese finansijski uspeh. Stoga donosi odluku da sa Žanom Žiroom pokrene paralelni serijal – *Bluberijevu mladost*. Novozelandačin Kolin Vilson, koji se prijavljuje da radi kao asistent, nešto slično kao što je Žan Žiro bio Žižeu, nalazi se potpuno zatečen kad mu Žan Žiro prepušta palicu

oficijelnog crtača paralelnog serijala, koji je sam započeo 1968. godine. Prolaze meseci, Žiro radi za film i za *Marvel*, dok produkcija novog *Bluberija* stagnira. Crtač čak nema vremena ni da završi tuširanje četiri poslednje table epizode *Kraj puta* u trenutku kad ih nosi u Brisel. Primoran da se hitno vrati u Los Anđeles, prepušta taj posao Kolinu Vilsonu, iako ipak stiže da ocrta crnom bojom najvažnije elemente, poput lica. Kada album konačno ugleda svetlost dana, te 1986. godine, vreme se definitivno promenilo: doba nedeljnih časopisa za mlade je gotovo završeno. Izdavači su izvršili preokret u izdavačkoj politici i okreću se ka albumima, a *Kraj puta* je prvi *Bluberi* koji je izašao direktno za knjižare. Spreman da se pojavi s početkom školske godine, ovaj opus je prvo izdanje koje se pojavljuje u luksuznom obliku, štampano u 2.200 numerisanih primeraka, svaki s potpisom autora, dok je drugi tiraž u crno-belom tehničkom, neporedivo manje redak, u većem formatu, pušten u prodaju bez zaštitnih korica. Ova promena u kvalitetu izdanja i u pristupu prema dvojici autora jasno pokazuje da strip polako ulazi u period zvaničnog kulturnog priznanja. Album proročkog naslova, *Kraj puta*, biće poslednji kojem je Šarlije mogao da napiše zaključak. On obeležava

kraj klasične ere pustolovina poručnika Bluberija i uspeva da zaokruži više započelih zapleta koji se međusobno prepliću već skoro petnaest godina, u *Biseru Čivave*, čak i pre nego što smo mogli i pomisliti ko bi mogao biti glavni pokretač zavera.

NOVI OBLIK SARADNJE

Sa udaljenošću koja razdvaja dvojicu autora poslovni odnos postaje sve sporadičniji i zasnovan na prepisci. Žan Žiro, koji je već stekao običaj da ispravlja izvesne detalje u scenariju, sada dobija još veću slobodu. U svakom slučaju, Šarlije je naučio da daje puno poverenje svom crtaču i šalje mu scenario istinski mnogo otvoreniji za reinterpretaciju. Žiro tako može aktivnije da interveniše na dijalozima i na svemu onome što više zalazi u domen mizanscena, izbora glumaca, osim nekoliko odlomaka gde scenarista izričito zahteva da se ništa ne menja. U predgovoru za *Kraj puta* crtač se priseća načina na koji se udaljavao od scenarija kako bi učinio Bluberija manje pričljivim i približio ga ideji koju imamo o ćutljivim kaubojima. „Ponekad izbrišem Bluberijeve reakcije i, umesto da mu zaobljim oči i usta, pre krenem za idejom da ga više okrenem ka ćutljivom kauboj iz američkih filmova.“ Šarlije zaista često poseže za pridevima ili za preopširnim opisima stavova u svojim didaskalijama. Žiro to sada ublažava. Likovi gube na emotivnosti, ali dobijaju na stoicizmu. Ovaj postupak, koji se prvobitno primenjivao samo na glavnog junaka, na kraju se primenjuje na sve. Na primer, na 3. i 4. tabli u scenariju stoji: „Grantova žena [*sic!*] briše mu suze, sekretar je začuđen. Dodž, uznemiren, gotovo smlavljen. [...] Obuzet gnevom, Dodž s nevericom i strastvenom pažnjom čita delove. [...] Pometen i bespomoćan, Dodž, koga tresu snažne emocije, u stanju očajanja ispituje Bluberija.“ Žiroova inscenacija i promene koje unosi u dijalog, naprotiv, prikazuju mirnog i pronicljivog Dodža. „Hm... Sad mi je jasno zašto ste hteli da stignete do mene...“ Još dalje, na 46. tabli, Bluberi je rehabilitovan i obeštećen. Po zamisli scenariste, Red Nek i Mak je trebalo da „igraju, skaču, gestikuliraju, urlaju“. Njihova reakcija će biti prilično trezvenija, što opet ne oduzima ništa od humora u njihovim replikama. S druge strane, Žiro dodaje malo sadržaja i slika u dijalog kada oseti da je teško preneti sve didaskalije u jedan crtež. Posebno uočljiv i smešan primer jeste onaj na 48. tabli, kada Žiro menja „Bog vam pomogao!“, koje je Šarlije stavio u usta gospođe

Ilustracija iz luksuznog izdanja epizode *Kraj puta*.

Dodž, sa „Sledeći put se okupajte... Smrdite kao hiljadu jarčeva!“, koje stavlja u usta njenom mužu. Malo kasnije Maklur očajnički traži da pije, na sveopšte oduševljenje čitalaca, dok scenario to uopšte ne spominje, dajući tako priči komičnu notu. Nebrojeni su primeri adaptacije. Predaleko da bi tražio dozvolu od saradnika, Žan Žiro daje slobodu svom pripovedačkom temperamentu pod

budnim okom Žan-Mišela Šarlijea, koji shvata da ubuduće mora dati mnogo više oduška svom crtaču. I zaista, kad je *Kraj puta* završen, Žiro pismom obaveštava Šarlijea da više nema snage da nastavi ritmom koji neumorni scenarista uporno pokušava da mu nametne. Za Žan-Mišela Šarlijea održavati *Bluberija* u životu postalo je nešto neophodno. Ali Žan Žiro brine da će iscrpsti svoju

Naslovna strana
luksuznog izdanja
epizode Kraj puta.

inspiraciju i zapasti u depresiju, koja, po njemu, pretil svakom crtaču koji se prilagodi tom ritmu industrijalizovane proizvodnje i počne da otaljava kao da radi u fabrici. Upravo u tom kontekstu odnosa, pomalo zategnutom između dvojice autora, počinje rad na stvaranju epizode *Arizona Love*. Ali to je već druga priča.

*Stefan Božan i
Vladimir Lekoantr*

Lista korišćenih dela:

Autour du scénario (časopis Univerziteta u Briselu, 1986); *Swof HS*; *Sapristi*; *Doktor Mebijus i Mister Žir*, razgovori Žana Žiroa s Nimom Sadulom (*Kasterman*).

Zahvalnice: Izabel Žiro, Filipu Šartijeu, Klodin Žiro, Kolinu Vilsonu, Žanu Anesteu.

*Ilustracija iz luksuznog izdanja
epizode Kraj puta.*

Žan-Mišel Šarrije prilikom intervjua za televiziju u prostorijama Dargoa, u Ulici Blez Paskal br. 12 u Niliju, 1974. godine.

Deo scenarija Žan-Mišela Šarlijea i tabla 24A epizode Kraj puta: polutabla u kojoj Žan Žiro prikazuje Ejndžel Fejsa dok se približava bez maske...

jedan takav slučaj 1970. godine s kapetanom Tedom Maliganom u *Čoveku s kožnom maskom* (37. album Baka Denija). „Onog trenutka kad završim album, potpuno ga brišem iz glave. Nikad nisam mogao, osim u slučaju krajnje nužde, da ponovo napišem neki od svojih albuma. [...] Dešavalo mi se da napišem tri ili četiri stranice koje bih smatrao izvrsnim, da bih posle toga pomislio kako sam to već negde čitao. Onda bih se malo osvrnuo unazad i proverio i shvatio da sam ranije već koristio tu ideju.“

Iako je odustao od toga da ponovo ubaci Ejndžel Fejsa u ovu epizodu, Šarlije ipak nije u potpunosti odustao od ideje da ga naruži kožnom maskom prilikom njegovog poslednjeg povratka. Tako

dolazimo do njegovog ponovnog pojavljivanja pod kožnom maskom na 24. tabli epizode *Kraj puta*: „Ejndžel Fejs, [...] držeći u ruci kolt uperen u Bluberija, slobodnom rukom odvezuje kožnu masku koja mu pokriva celo lice i lobanju, osim dve rupe za oči, jedne za usta i dve male za nozdre.“ Ali čini se da je Žan Žiro ipak pribegao drugoj varijanti, izloživši junaka smesta u punoj svetlosti.

NEOBJAVLJENO I PROMENJENO

J oš jedan primer Žiroove dorade na prvju tabli epizode *Poslednja karta*: prva je verzija pre ispravki, ispod nje je ona koja se pojavila u albumu. Verovatno su odlučili da je ponove zbog brige oko izbora svetlosti. Prelaskom sa udaljene tačke gledišta na bliži kadar, u kom gledamo protagoniste s leđa kako se približavaju *Kasa rohi*, postignuto je da njihova uloga u kadru bude dominantnija, a zajedno i da meksički bordel više dođe do izražaja.

Valja obratiti pažnju na nagomilane oblačiće u albumskoj verziji – jer se da uočiti da dijalozi nisu dodeljeni pravim likovima (prvi je očigledno predviđen za Maklura, jer je izraz „Sto mu tvoro-va“ tako karakterističan za njega, dok je poslednji oblačić očigledno namenjen Red Neku) – i na proces kojim nam je crtač predočio protagoniste u prvom planu i stavio *Kasa rohu* u drugi plan.

Najava epizode Fantomsko pleme,
objavljena u 80. broju časopisa Eko de savan 1. septembra 1981. godine.

JEAN-MICHEL CHARLIER

Lieutenant BLUEBERRY

JEAN GIRAUD

ACCLUSÉ DE DÉTOURNEMENT DE FONDS ET DE TENTATIVE D'ASSASSINAT SUR LA PERSONNE DU PRÉSIDENT DES ÉTATS-UNIS, BLUEBERRY A TROUVÉ REFUGE CHEZ LES APACHES DE COCHISE QUI L'ONT BAPTISÉ "TSI-NA-PAH". A LA TÊTE DE JEUNES GUERRIERS APACHES, IL VIENT UNE NOUVELLE FOIS D'ÉCHAPPER À L'ARMÉE ET FONCE VERS LA RÉSERVE DE SAN CARLOS OÙ DÉPÉRISSENT COCHISE ET LE RESTE DE LA TRIBU. BIENTÔT, TOUTE LA CAVALERIE U.S SE MET À LA RECHERCHE DE

LA TRIBU FANTOME

34

Uvodna stranica i sažetak prethodne epizode, koja preuzima vizuelni stil s forzeca albuma Fantomsko pleme, objavljena u 81. broju Eko de savana 1. oktobra 1981. godine.

FANTOMSKO
PLEME

REZERVAT SAN KARLOS, NA GRANICI ARIZONE I NJU MEKSIKA. DIVLJA PUSTINJA NA 15.000 KVADRATNIH KILOMETARA, OKRUŽENA SA SVIH STRANA STRMIM SIJERAMA... UZAVRELO LETI, LEDENO ZIMI, PAKAO I GUBILISTE ZA CRVENOKOŠCE.

NOČAS JE JOŠ JEDNA SKVO UMRLA SA SVOJOM BEBOM. FALE NAM POKRIVAČI, A MOJ NAROD VEĆ CEO MESEČEV CIKLUS ŽIVI OD ŠAKE KUKURUZA I GRAŠKA!

MOJI LJUDI TAKOĐE, KOČIZE! I TO GREŠKOM TVOJIH LJUDI!

UPRAVO TU VEĆ MESECIMA KOČIZ, ŽENE, DECA I STARCI IZ PLEMENA NAVAHOSE POLAKO VENU OD GLADI I HLADNOĆE, POD STROGIM NADZOROM ESKADRONA DRUGOG KONJIČKOG ODREDA... TOG JUTRA...

INTENDANTURA VIŠE NEMA VREMENA DA NAM OBNAVLJA ZALIHE. ČITAVA VOJSKA JE NA RATNOJ NOZI... ZA LEĐIMA TVOJIH PROKLETIH RATNIKA! PORUČI IM DA SE PREDAJU I SVE ĆE BITI BOLJE...

ILI ČINITE ŠTO I MI... LOVITE!

OVA ZIMA JE OŠTRA: TEŠKO JE NAĆI DIVLJAČ! A PLAVE BLUZE IMAJU PUŠKE, MI NE...

... OSIM TOGA, MOJI SU ILI PRESTARI... ILI PREMLADI ZA LOV...

KOMANDANTE!
HITNA PORUKA IZ FORT BOUJJA... NAVAHOSE POBEGLI NAŠIM TRUPAMA! NIKO NE ZNA GDE SU!

ISTOVREMENO U TUSONU, GDE JE UPRAVO STIGLA REGIMENTA PUKOVNIKA DREJKA...

ŠTA?!
PROBILI SU NAM GRANICU PRED NOSOM? I TO U VOZU KOJI SAM JA LIČNO - JA - PUSTIO DA PROJE! OOOH... HILJADU MU MILIJARDI!...

NIJE VAŠA GREŠKA, SER... KO BI POMISLIO DA ĆE SE NEŠTO SLIČNO DESITI! NAVAHOŠI U VOZU?! SAMO JE BLUBERI MOGAO IZVESTI TAKAV SULUDI MANEVAR!

A LILI I DJUK STENTON?

PATROLA IH JE POKUPILA ŽIVE I ZDRAVE U PUSTINJI. ZAJEDNO S PUKOVNIKOM DALOKOM... BLUBERI IH JE PROPISNO OSTAVIO PRE NEGO ŠTO JE NASTAVIO PUT...

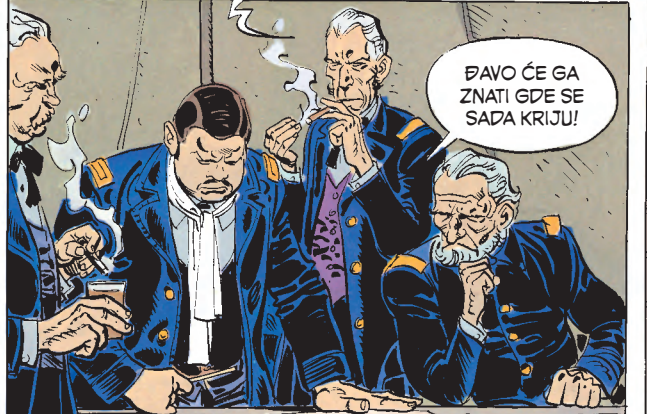
ŠTO SE SAMOG KONVOJA TIČE, NABEN JE NAPUŠTEN MNOGO DALJE, NEKOLIKO MILJA PRE FENIKSA, NA SKRETNICI KA STAROM RUDNIKU... NARAVNO, GARNIZON U FENIKSU NIJE NIŠTA VIDEO...

KAD SAMO POMISIM DA SMO MI CRKAVALI U PUNOM GALOPU PREMA JUGU DOK SU TI CRVENI KOJOTI KOMOTNO PUTOVALI PREMA SEVEROZAPADU, I TO VOZOM! BRAVO! *

I TREBALO VAM JE NEDELJU DANA DA PODIGNETE UZBUNU!

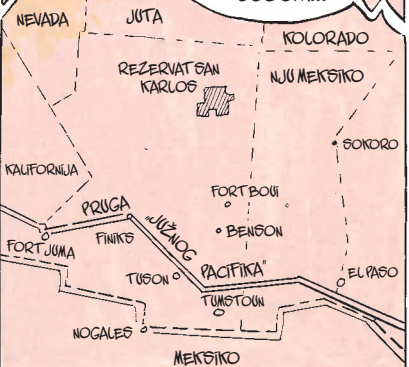
POBUNJENICI SU PREKINULI SVE TELEFONSKE LINIJE, SER... TREBALO JE UPOZORITI UTVRĐENJA I OKUPITI SVE TRUPE PREKO KURIRA...

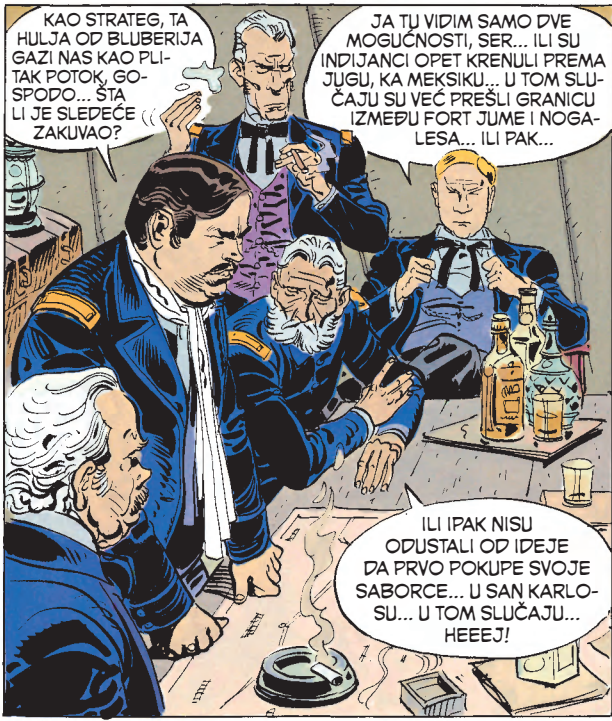
ĐAVO ĆE GA ZNATI GDE SE SADA KRIJU!

ALI... ZAŠTO SU OTIŠLI TAKO DALEKO NA ZAPAD?

DA BI IZBEGLI SVE NAŠE POSTAJE! SVE SMO IH PREBACILI OVAMO... IMALI SU BRISAN PROSTOR PRED SOBOM...

* VIDETI EPIZODU „DUGI MARŠ“.

KAO STRATEG, TA HULJA OD BLUBERIJA GAZI NAS KAO PLITAK POTOK, GOSPODO... ŠTA LI JE SLEDEĆE ZAKUVAO?

JA TJU VIDIM SAMO DVE MOGUĆNOSTI, SER... ILI SU INDIJANCI OPET KRENULI PREMA JUGU, KA MEKSIKU... U TOM SLUČAJU SU VEĆ PREŠLI GRANICU IZMEĐU FORT JUME I NOGALES... ILI PAK...

ILI IPAK NISU ODUSTALI OD IDEJE DA PRVO POKUPE SVOJE SABORCE... U SAN KARLOSU... U TOM SLUČAJU... HEEJ!

PROKLETSTVO! REZERVAT SAN KARLOS! NAŠI LJUDI SU TAMO ONDA U SMRTONOSNOJ OPASNOSTI!

FORT BOVI IM JE POSLAO GLASNIKA, SER! TREBALO BI DA JE MAJOR RAĐENSKI DO SADA VEĆ UPOZOREN!

I ZAISTA, U SAN KARLOSU...

NAPOLJE! PODLACI! GADOVI! SAMO DA VIDIM JEDNOG RATNIKA DA SE Približi REZERVATU, CELO PLEME ĆE ZAVRŠITI U BAJBOKANI... KUŠ SAD! GUBITE SE!

AKO GA CRVENI NAPADNU, A POSEBNO S BLUBERIJEM NA ČELU, RADENSKI NEĆE DUGO IZDRŽATI!

SAMO DA IZDRŽI NEKO-LIKO SATI I BIĆE DOVOLJNO... POJAČANJE VEĆ UBRZANO NAPREĐUJE PREMA SAN KARLOSU!

I ZAISTA, BLUBERI I NAVAHOŠI DEBELO SU NAMAGARČILI KOLONU GENERALA MILERA KOJA JE OPSEDALA MESU MRTVOG KONJA *, DA BI NAKON TOGA KRENULI PREMA JUGU NE BI LI ZATVORILI JEDNU STRANU OBRUČA U NADI DA ĆE UHVATITI VITORIOVE RATNIKE I PONOVO SE OKRENUTI I VRATITI PREMA SEVERU...

HOJ, NAREDNIČE... KADA ĆEMO NAPRAVITI MALU PAUZU?

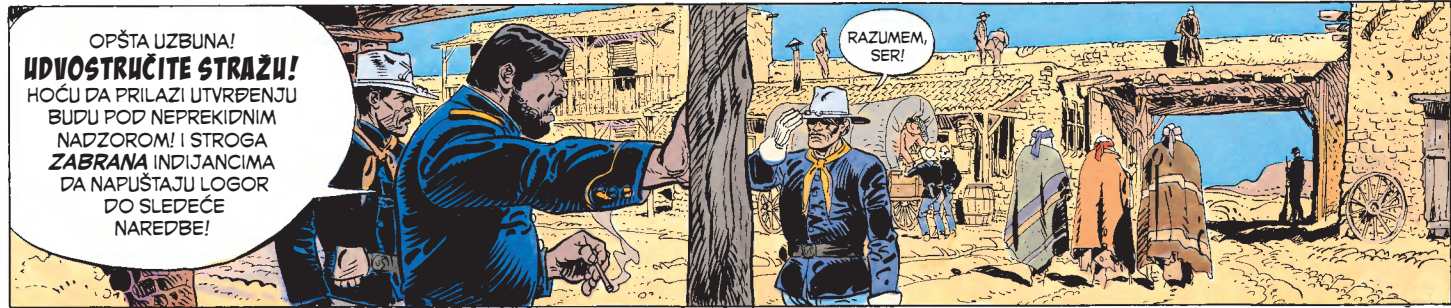
VALA BAŠ! STOPALA SU MI U ŽULJEVIMA!

* VIDETI EPIZODE „SLOMLJENI NOS“ I „DUGI MARŠ“

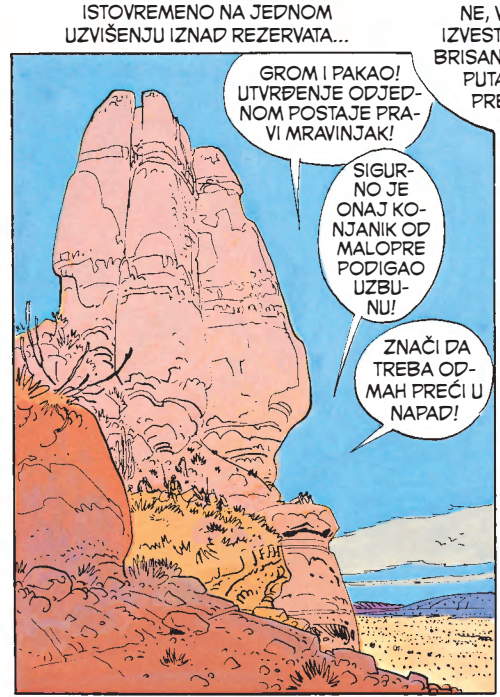
LJUDI I KONJI SE JEDVA VUKU, SER! IZMORILI SU IH SVI OVI MANEVRI!

NISMO MOGLI DA SE ZAUSTAVIMO MAKAR U FORT BOUIJU!

OPŠTA UZBUNA!
HDVOSTRUČITE STRAŽU!
HOĆU DA PRILAZI UTVRĀENJU BUDU POD NEPREKIDNIM NADZOROM! I STROGA ZABRANA INDIJANCIMA DA NAPUŠTAJU LOGOR DO SLEDEĆE NAREDBE!

RAZUMEM, SER!

ISTOVREMENO NA JEDNOM UZVIŠENJU IZNAD REZERVATA...

GROM I PAKAO! UTVRĀENJE ODJEDNOM POSTAJE PRAVI MRAVINJAK!

SIGURNO JE ONAJ KONJANIK OD MALOPRE PODIGAO UZBUNU!

ZNAČI DA TREBA ODMAH PREĆI U NAPAD!

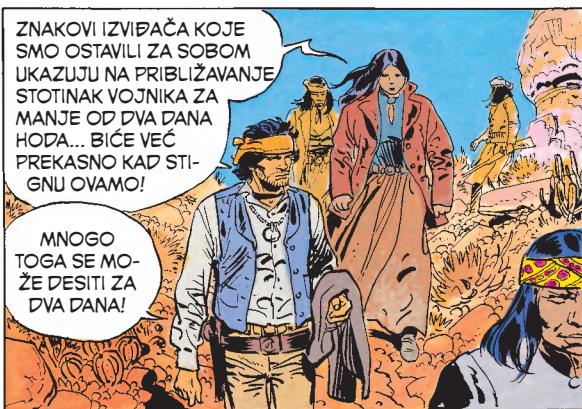
NE, VITORIO! NEMOGUĆE JE SAD IZVESTI NAPAD NA PREPAD! VELIKI JE BRISANI PROSTOR... VOJNICI BI DESET PUTA MOGLI DA NAS POSKIDAJU PRE NEGO ŠTO BISMO I STIGLI NA POLA PUTA!

ONDA NAJBOLJE DA SAĀEKAMO ZORU! EM NEMA MESEĆINE, EM SU MAGLE U OVO DOBA GODINE VRLO GUSTE!

NE, NE... DUGI NOŽEVI ĆE NA PRVI SUMNJIV ZVUK PRIPUCATI NA KOČIZOV LOGOR I TAKO POBITI ONE KOJE SMO DOŠLI DA OSLOBODIMO...

ŠTA ONDA PREDLAŽE MOJ BRAT CI-NA-PAH?

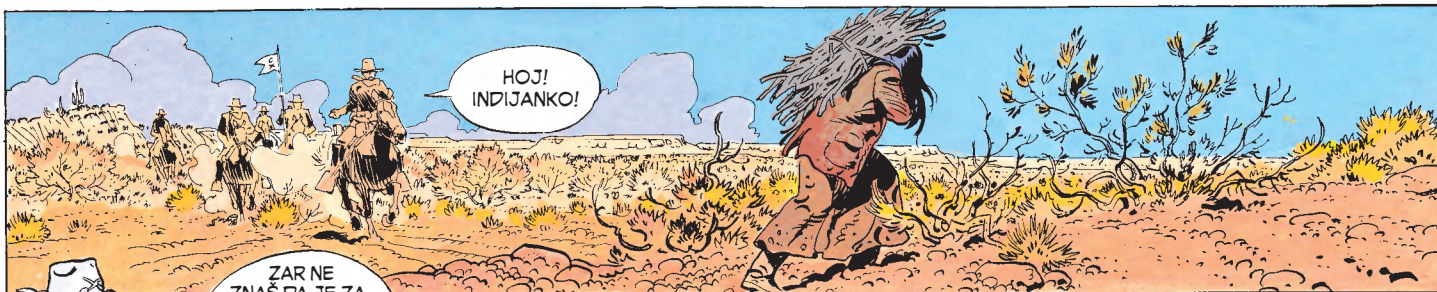
ZNAKOVI IZVIŠTAČA KOJE SMO OSTAVILI ZA SOBOM UKAZUJU NA PRIBLIŽAVANJE STOTINAK VOJNIKA ZA MANJE OD DVA DANA HODA... BIĆE VEĆ PREKASNO KAD STIGNU OVAMO!

MNOGO TOGA SE MOŽE DESITI ZA DVA DANA!

I TRI SATA KASNIJE, NA PRILAZU REZERVATU...

HEJ! POGLEDAJTE TAMO!

HOJ! INDIJANKO!

ZAR NE ZNAŠ DA JE ZABRANJENO UDALJAVANJE IZ LOGORA, MAKAR I JEDAN KORAK?!

JA NE ZNATI! SKUPLJATI DRVO ZA VATRA! DECI MNOGO HLADNO UVEĆE...

MA, VIDI TI... SLATKA OVA MALA DIVLJAKUŠA... KAKO TO DA SE NIKAD NISMO SRELI?

!!!

HA-HA-HA! PRLJAVUŠA, STARI MOJ! SIGURNO IH IMA JOŠ TAKVIH U LOGORU, SAMO ŠTO IM PRE TOGA TREBA SKINUTI SLOJEVE BLATA DA BI MOGAO I DA PRIMETIŠ! HAJDEMO, TOME! NA PUT!

CI-NA-PAH JE BIO U PRAVU... OVO JE BIO NAJBOLJI TRENUTAK ZA PRELAZAK BEZ IZAZIVANJA SUMNJE... ČAK NI MOJI NE OBRAČAJU PAŽNJU NA MENE...

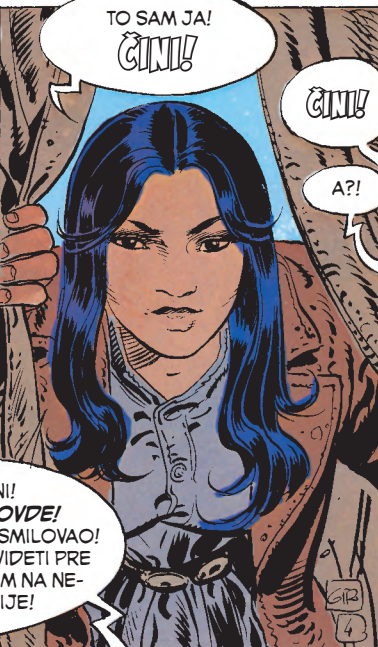

U HOGANU, GDE KOČIZ, PO POVRATKU IZ UTVRĐENJA, DRŽI SAVET S PLEMENSKIM MUDRACIMA...

... BAREM ZNAMO DA SU VITORIO I RATNICI POBEGLI PLAVIM BLUZAMA...

MI, NAŽALOST, I DALJE OSTAJEMO ODVOJENI JEDNI OD DRUGIH...

OČE! OVDE SIM!

TO SAM JA! ČINI!

ČINI!

A?!

T-TI... ČINI! MOJA KĆI... OVDE! VELIKI DUH MI SE SMILOVAO! PONOVO ĆU TE VIDETI PRE NEGO ŠTO ODEM NA NEBESKE PRERIJE!

OČE! POŽIVEĆEŠ JOŠ! U SLOBODI!
VITORIO, CI-NA-PAH I OSTALI RATNICI
SU TU, ČEKAJU NAS NA DVA
SATA HODA ODAVDE!

ČINI ZABORAVLJA DA SU OVDE
SAMO STARCI, ŽENE I DECA?

CI-NA-PAH
I VITORIO
ZAJEDNO,
KONAČNO!

ONI IMAJU
KONJE I ZALIHE
HRANE...

MNOGI SU BOLESNI I ISCRPLJENI,
A PLAVE BLUZE SU NA
OPREZU!

DOSTA!

KAD SU TO DVA SATA HODA PLAŠILA NAVAHOSE, ČAK I NA
IZMAKU SNAGA? KOČIZ ĆE BEŽATI NA KOLENIMA AKO
TREBA... BAREM ĆE UMRETI SLOBODAN, BOREĆI
SE DO POSLEDNJEG DAHA... JA DOREKOH...

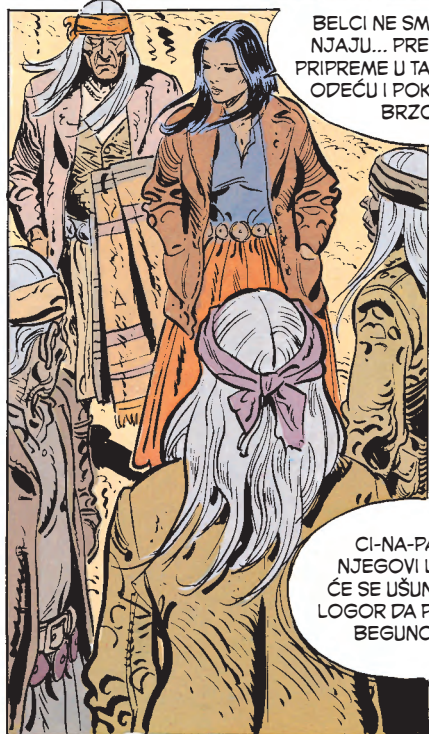
A VOJNICI!
ZAHTEVALI SU DA LOGOR
OSTANE OSVETLJEN VATRA-
MA DO ZORE...

IĆI ĆEMO U MALIM
GRUPAMA KAD SE SPUSTI
POTPUNI MRAK... PRVO
NAJSLABIJI!

MAGIJA ĆE NAM PRIZVATI
POMOĆ VELIKOG DUHA...

BELCI NE SMEJU NIŠTA DA POSUM-
NJAJU... PRENEĆU ŽENAMA DA SVE
PRIPREME U TAJNOSTI! PONEĆE SAMO
ODEĆU I POKRIVAĆE... MORAĆEMO
BRZO DA HODAMO!

VITORIO I RATNICI ĆE
KONJIMA PRIĆI ŠTO
BLIŽE TAKO DA IH
NIKO NE OPAZI...

CI-NA-PAH I
NJEGOVI LJUDI
ĆE SE UŠUNJATI U
LOGOR DA PVEDU
BEGUNCE...

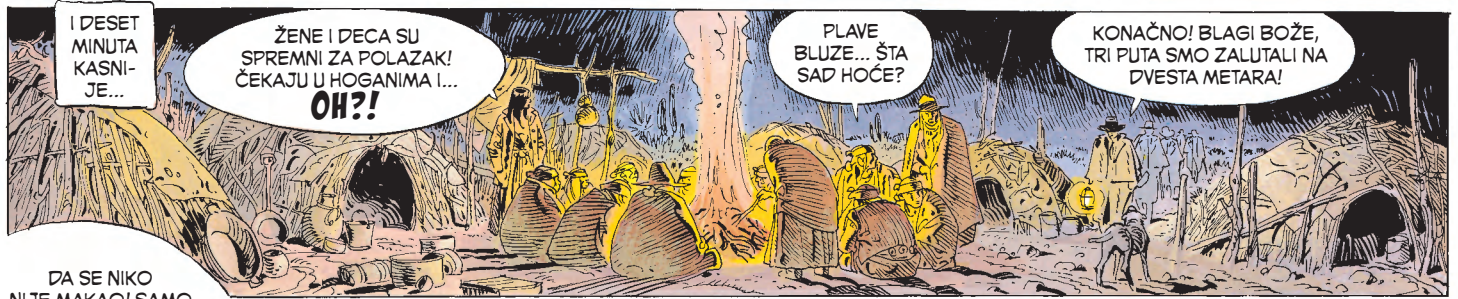

U ISTO VREME
U LOGORU
REZERVATA...

SAMO SU ŽENE I STARCI OSTALI NENAO-
RUŽANI... SAD SMO NA SVEGA PETSTO
KORAKA... NA NAJMANJI SUMNJIV ZNAK -
PUCAJTE! BIĆEMO TAMO ZA MINUT!

MAKVAJER ĆE
ZATRUBITI NA SVAKIH
POLA SATA KAKO BI NAM
DAO DO ZNANJA DA
JE SVE U REDU!

I DESET
MINUTA
KASNI-
JE...

ŽENE I DECA SU
SPREMNI ZA POLAZAK!
ČEKAJU U HOGANIMA I...
OH?!

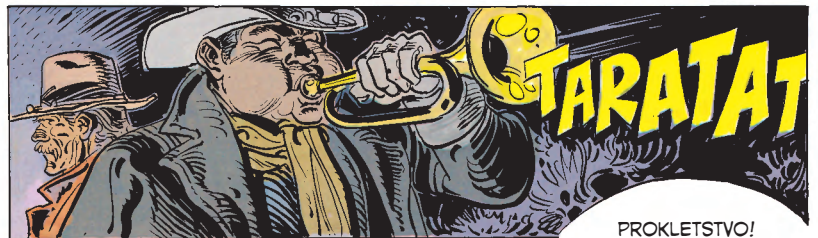
PLAVE
BLUZE... ŠTA
SAD HOĆE?

KONAČNO! BLAGI BOŽE,
TRI PUTA SMO ZALUTALI NA
DVESTA METARA!

DA SE NIKO
NIJE MAKAO! SAMO
ĆEMO VAM PRAVITI
DRUŠTVO TOKOM
NOĆI! MAKVAJERU!
ZATRUBI DA DAŠ DO
ZNANJA U TVRĐAVI
DA SMO STIGLI!

CI-NA-PAH!
UPAŠĆE U
ZAMKU!

TARATAT

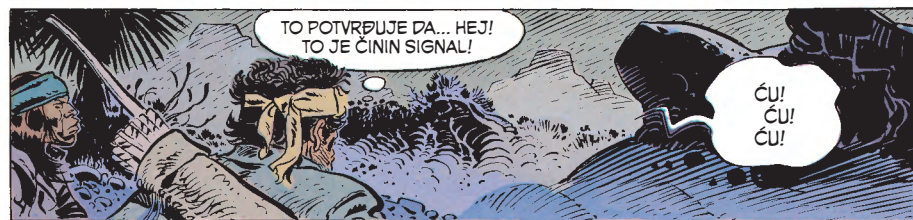

PROKLETSTVO!
TRUBA!
NALETILI SMO NA
UTVRĐENJE UMESTO NA
LOGOR... MORA DA SAM
NEGDE POGREŠIO...
OSIM AKO...

OSIM AKO ONI NISU PREUZELI
LOGOR... U TOM SLUČAJU ZNAM ŠTA
MI JE ČINITI DA REŠIM PROBLEM!

SLUŠAJ!
GLASOVI NAVAHOVA
PROBIJAJU
MAGLU!

TO POTVRĐUJE DA... HEJ!
TO JE ČININ SIGNAL!

ĆU!
ĆU!
ĆU!

ĆU!
ĆU!
ĆU!

NEKOLIKO
SEKUNDI
KASNIJE...

PSST! TO SMO MI!
IMAJU ŠEST VOJNIKA!
SKUPILI SU SE OKO VATRE...
DOBRA META! STARCI PRIČAJU
GLASNO DA BI PRIGUŠILI
VAŠ DOLAZAK! OVUDA!
VODIĆU VAS!

ČINI?!

ENO IH! SREĆA JE NA NAŠOJ STRANI! TOPLOTA RASTERUJE MAGLU OKO VATRE!

MAKGAJER! TU SMO VEĆ SKORO POLA SATA...

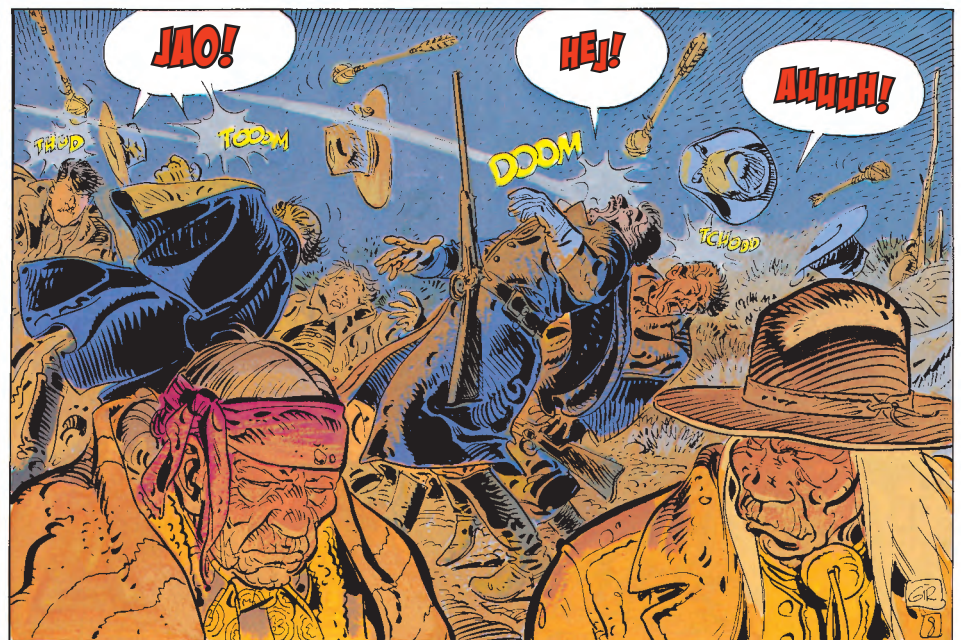
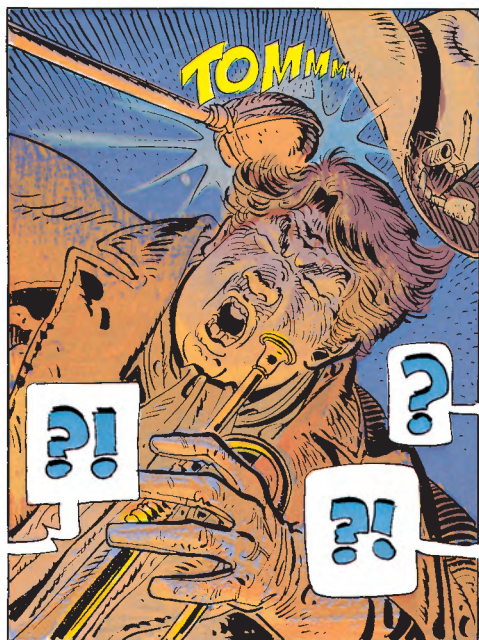

NAČO! LUKOVE! I STRELE ZA DIVLJAČ... SVAKO SVOG ČOVEKA... ODAPINJI NA MOJ ZNAK!

PALU!

OKEJ... VREME JE DA DAM SIGNAL.

JAO!

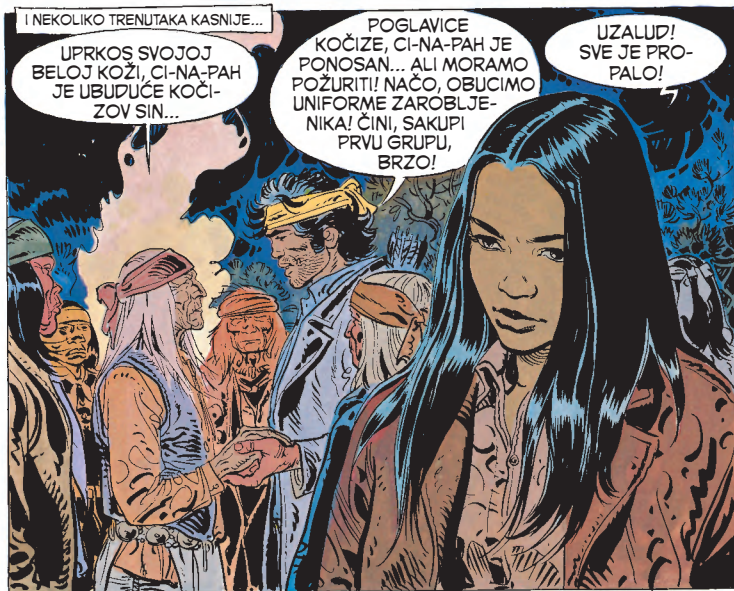
HEJ!

AUUUU!

TEDOM

DOOM

TCHODD

I NEKOLIKO TRENUTAKA KASNIJE...

UPRKOŠ SVOJOM BELOJ KOŽI, CI-NA-PAH JE UBUDUĆE KOČI-ZOV SIN...

POGLAVICE KOČIZE, CI-NA-PAH JE PONOSAN... ALI MORAMO POŽURITI! NAČO, OBJUCIMO UNIFORME ZAROBLJENIKA! ČINI, SAKUPI PRVU GRUPU, BRZO!

UZALUD! SVE JE PROPALO!

VOJNIK KOJI JE IMAO DA ZATRUBI ZNAK UTVRĐENJU BEZ SVESTI JE...

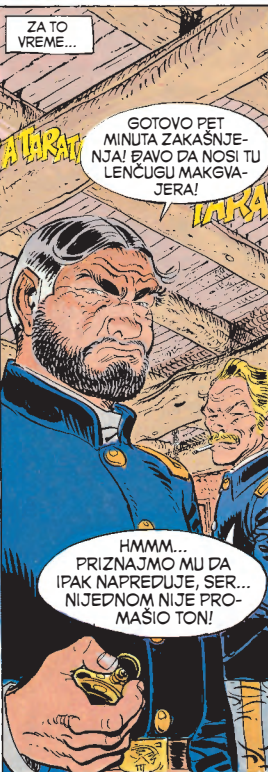

SVAKIH POLA SATA, ZNAM... ČUO SAM... HMMM... DA VIDIM DA LI JOŠ UVEK ZNAM DA SE SLUŽIM TOM STVARICOM...

HEJ! NEKAD SAM BIO PRAVI ŠAMPION!

RATARAT RATARAT

ZATO VREME...

GOTOVO PET MINUTA ZAKAŠNJE-NJA! ĐAVO DA NOSI TU LENCUGU MAKGAJERA!

HMMM... PRIZNAJMO MU DA IPAK NAPREĐUJE, SER... NIJEDNOM NIJE PROMAŠIO TON!

OKEJ... SVAKA GRUPA KREĆE NA PET MINUTA RAZMAKA S JEDNIM RATNIKOM KAO VODIČEM! SLUŠAJTE OVO ČUKANJE, TO JE ZNAK KOJI ČE VAS VODITI...

I USKORO PLEME UŽURBANO ZAPOČINJE PRIPREME ZA BEKSTVO!

A TI... KADA TI POLAZIŠ?

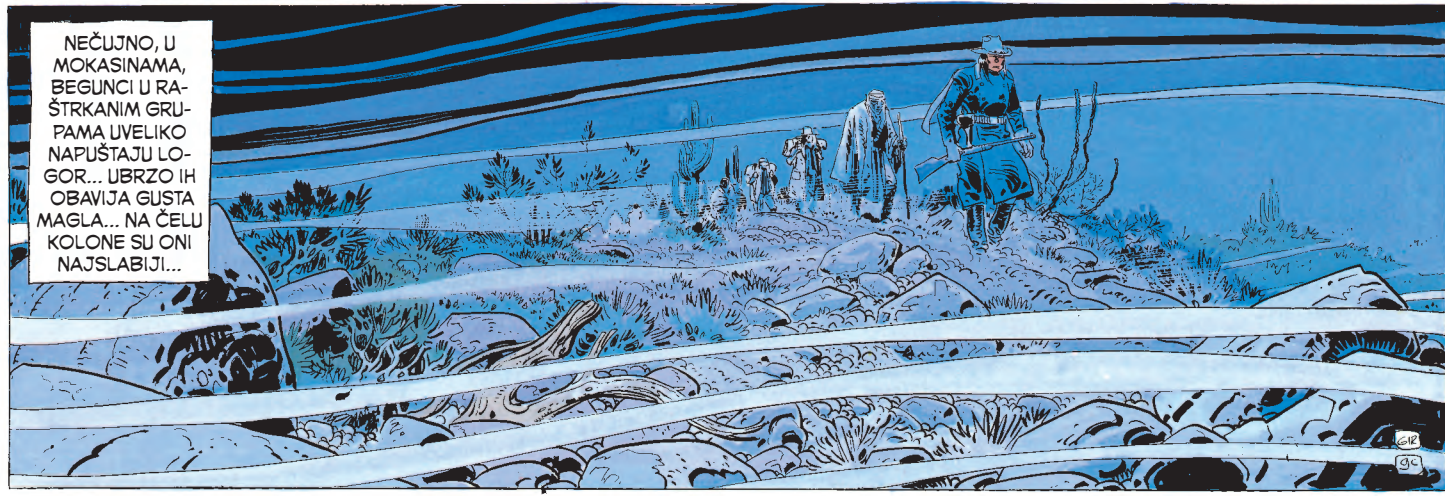

ČINI, OSTAJU OVDE S NAČOM SVE DO ZORE ZBOG TIH PROKLETIH UPOZORENJA TRUBOM! NEKA NAS VITORIO NE ČEKA I NEKA GLEDA DA ODE ŠTO DALJE!

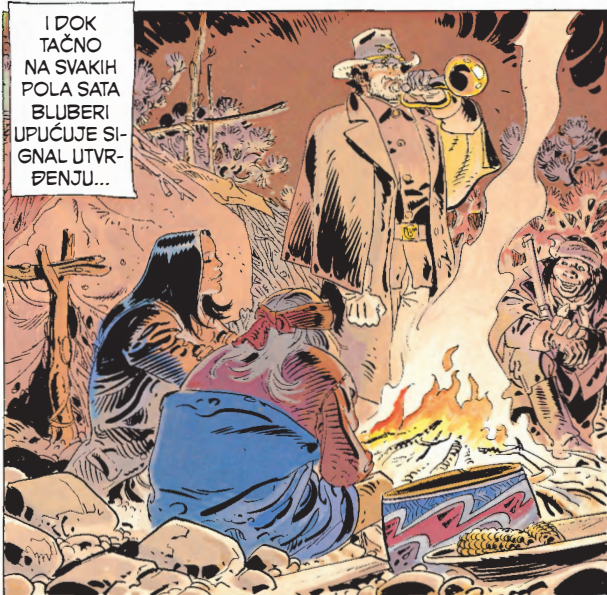

A SADA... POKRET! U NAJVEĆOJ TIŠINI!

BIĆE KAKO JE CI-NA-PAH ZAPOVEDIO!

NEČUJNO, U MOKASINAMA, BEGUNCI U RAŠTRKANIM GRUPAMA UVELIKO NAPUŠTAJU LOGOR... UBRZO IH OBAVIJA GUSTA MAGLA... NA ČELU KOLONE SU ONI NAJSLABIJ...

I DOK TAČNO NA SVAKIH POLA SATA BLUBERI UPUĆUJE SIGNAL UTVRĐENJU...

OTAC GA NJEGOV! NE MOŽE ČOVEK OKA SKLOPITI!

NEK IDE DOĐAVOLA MAJOR SA SVOJIM GLUPIM IDEJAMA!

NE DOLAZI U OBZIR DA OSTAŠ SA MNOM, ČINI. U ZORU, KAD SE PODIGNE MAGLA, NAČO I JA ČEMO IZBRISATI TRAGOVE VAŠEG BEGA! OKEJ... VREME JE ZA POLAZAK!

NEKA SE CI-NA-PAH NE BRINE...

VELIKI DUH JE PRIHVATIO VRADŽBINU NAŠEG VRAĆA! KAD SUNCE RASTERA MAGLU, LIČNO ĆE SE POBRINUTI DA SPREČI BLEDLIKE DA PROČITAJU TRAGOVE NAVAHOŠA!

VELIKI DUH ĆE POMUTITI TRAG SVOJIH CRVENIH SINOVA I SPREČITI DUGE NOŽEVE DA IH SLEDE! JA DO-REKOH!

MOGUĆE, MADA JA I DALJE NAMERAVAM DA POMOGNEM TVOM VELIKOM DUHU, BRATE.

KASNIJE...

SEKAHEPTEVA TONINO I MALA ZMIJA I DALJE ODBIJAJU DA BEŽE S NAMA?

UMRLI BI PRE NEGO ŠTO BI STIGLI DO VITORIJA! BLIŽI SE ČAS DA OPEVAJU SVOJU PESMU SMRTI! OSTAĆE OVDE DA BDE I MOLE SE SA SVOJIM ŽENAMA!

TEK U DVA SATA UJUTRO POSLEDNJA GRUPA BEGUNACA, S KOČIZOM, ČINI I ŠAMANOM, NAPUŠTA LOGOR.

NEKA VITORIO OSTAVI JEDNOG RATNIKA S KONJIMA SKRIVENOG U KANJONU ROHO! NAČO I JA ČEMO VAM SE ŠTO PRE PRIDRUŽITI!

KASNIJE...

VEĆ SI USTAO, MAJORE? JEDVA JE ČETIRI UJUTRU!

TAJ KRETN MAKVAJER UMIŠLJA DA JE DUHOVIT KAD TRUBI ZA BUĐENJE! UF! PA IPAK, NOĆ JE BILA MIRNA, UPRKOS SVEMU... I GLEDAJ... KONAČNO VETAR DA RASTERA MAGLU...